

1. Психолого-педагогічні засади становлення особистості професіонала.

Психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту в юнацькому віці в процесі фахової підготовки

Харченко Світлана Вячеславівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ

Соціальний інтелект регулює міжособистісне спілкування, забезпечує максимальне отримання інформації та досконалу її обробку про поведінку людей, розуміння мови невербального спілкування, формулювання швидких й точних думок про інших людей та соціальні групи, успішне прогнозування їх реакції в певних умовах тощо. Соціальний інтелект розглядається як професійно важлива властивість суб'єктів професій «людина» – «людина».

Багато авторів вважають соціальний інтелект одним з критеріїв готовності абітурієнта до навчально-професійної діяльності (Лежнина Л. В., Федоренко А. В., Асриян О. Б., Кадиров Р. В., Черненко В. В. та інші). Тарасенко М.Л. отримала результати, що студенти з високим рівнем соціального інтелекту не мають проблем в спілкуванні, для них характерний високий рівень володіння комунікативними вміннями і навичками; висока сумісність, контактність, гнучкість, адаптивність і свобода в спілкуванні. Подібні результати були отримані й Капустиною Є.О.

В психологічній літературі поширена думка, що соціальний інтелект є чинником успішної адаптації молодих спеціалістів на ринку праці та будови кар'єри, ресурсом інноваційної діяльності тощо. Так, наприклад, Беспаловим Г. В. показано, що особи з конструктивним типом креативності мають високий рівень соціального інтелекту. М. Л. Кубишкіна емпірично довела існування зв'язку мотивації соціального успіху та досягнення високих результатів в соціально значущій професійній сфері та соціального інтелекту.

Фетисовою М. М. було встановлено, що чим вище рівень соціального інтелекту, тим вище готовність до діяльності в екстремальних ситуаціях та вище успішність її подолання у майбутніх правоохоронців. Талалаєв Г.В.,

Кошкарів В.С. вважають, що профілактикою психологічної дезадаптації командирів відділень підрозділів МНС є розвинення соціального інтелекту до тих значень, які дозволять керувати натовпом в умовах криз.

Професійна підготовка у ВНЗ спеціалістів низки спеціальностей (психологів, соціальних працівників, вчителів, працівників правоохоронних органів, офіцерів, журналістів, менеджерів, провізорів тощо) на думку вчених повинна обов'язково включати заходи з розвитку саме здібностей соціального інтелекту. Психологи та педагоги пропанують загальні (наприклад, «Психологія і педагогіка», «Психологія управління») та спеціальні навчальні дисципліни («Проблеми міжособистісного спілкування», «Соціальний інтелект фахівця соціальної роботи і шляху його розвитку», «Соціально-активне навчання», «Психологія поведінки»), які спрямовані на вдосконалення соціального інтелекту студентів та курсантів. Педагогічна практика, на думку Дегтяревої Н. В., дозволяє студентам конструювати і програвати в реальному учбовому процесі професійні педагогічні ситуації, в яких реалізуються усі функції соціального інтелекту.

Слід зазначити, що спонтанним, без створення необхідних педагогічних та психологічних умов, розвиток соціального інтелекту в юнацькому віці на етапі фахової підготовки не стане. О. І. Пашенко виявила негативний зв'язок показників соціального інтелекту студентів торговельно-економічного профілю з віком і курсом, що, з точки зору автора, свідче про тенденцію зниження рівня соціального інтелекту до п'ятого курсу, пояснюється це вузькою спеціалізацією навчання в області «людина-знакова система». Це при тому, що за даними Осьодло В. І., Хміляр О. Ф., саме серед офіцерів фахівців ІТ технологій був діагностований більш розвинутий соціальний інтелект, в порівнянні з офіцерами інших спеціальностей, в тому числі офіцерів-психологів.

До того ж, вчені діагностують певну негативну тенденцію щодо зниження рівня соціального інтелекту та його окремих здібностей в межах норми в останні роки (Вишвиркіна М.А., 2009; Харченко С.В., 2016)

Вченими до засобів активного навчання, які сприяють розвитку соціального інтелекту, відносять психогімнастичні вправи (Харитонова І. В.), учбово-пізнавальні завдання (Оданович М.В.), рольові та ділові ігри (Ісаєва І. Ю., Козлова О.Є.), соціально-психологічний тренінг (Тарасенко М. Л., Геранюшкіна Г.П.), тренінги та семінари аксеологічного змісту (Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З.), проблемні ситуації, моделювання, методики аналізу та рефлексії психолого-педагогічних ситуацій (Дегтярева Н. В.) тощо.

На думку Л. О. Ляховець [3], технологія конструктивного розвитку соціального інтелекту майбутніх психологів складається з наступних етапів:

- отримання нової інформації про себе та особливості власної взаємодії з іншими людьми;
- усвідомлення та аналіз уявлень про себе та свою поведінку;
- оволодіння новими формами пізнання поведінки та регулювання міжособистісної взаємодії;
- закріплення позитивного досвіду в умовних, а пізніше – в реальних ситуаціях взаємодії (наприклад, в період активної психологічної практики);
- набуття досвіду інтерпретації змісту ситуацій спільної діяльності та вибору відповідних стратегій поведінки.

На думку Баширова І. Ф., психологічними умовами розвитку соціального інтелекту в умовах професійної діяльності та навчання є:

- розширення інформаційної основи діяльності;
- цілеспрямоване варіювання досвіду соціально-ролевої поведінки;
- забезпечення суб'єктивної активності та включеності в ситуації взаємодії та керування ними;
- збагачення емоційно-особистісних аспектів рольової поведінки та досвіду в умовах професійного спілкування і взаємодії зі значимими фахівцями в професії;
- створення можливості для випереджаючого самовизначення;
- мотивація на створення «інноваційних» хронотопів – індивідуальне сполучення компонентів соціального інтелекту в успішних стилях;

- структурування та диференціація запозичених схем та конструктів професійних дій [1].

Гільяно А. С., Ромашина О. Ю. [2] запропонували:

- ролеві ігри і навчальні соціальні ситуації, спрямованих на розвиток соціальної компетентності;

- ролево-ігрових проектів (ролеві ситуаційні ігри з реалістичним задумом, планом про бажане майбутнє, що містить в собі раціональне обґрунтування);

- перегляд і спільне обговорення фільмів в групі з метою знайомства з різними соціальними типажамі (людьми з різними типами темпераменту, з різних соціальних шарів суспільства, з різними соціальними ролями), розвитку емоційної чутливості; усвідомлення існування різних способів рішення проблем; тощо;

- тренінг, спрямований на формування позитивної Я-концепції особистості, впевненості в собі, у своїх силах, у своєму потенціалі.

На нашу думку, найбільш вдалою формою для вдосконалення здібностей соціального інтелекту є соціально-психологічний тренінг, який обов'язково має включати наступні складові:

- формування спеціальних знань з психології функціонування суб'єкта в групі (необхідно приділити увагу наступним темам: «Динаміка існування малої групи», «Групові феномени», «Соціальні стереотипи», «Комунікативна діяльність» тощо);

- розвинення здібностей конструювати міжособистісний простір;

- вдосконалення здібностей адекватно сприймати емоційні реакції підлеглих та використовувати емоційні засоби для впливу на них;

- розвинення здібностей правильно розуміти мотиви оточуючих та корегувати їх поведінку з метою більш ефективного вирішення професійних завдань;

- оптимізація здібностей отримувати та надавати зворотній зв'язок.

Таким чином, для повноцінного розвитку соціального інтелекту особистості потрібне певним чином організоване набуття людиною соціального

досвіду і практика соціальних взаємодій. Розвиток здібностей соціального інтелекту з необхідністю повинен бути включений в формування особистості майбутнього професіонала. Слід також звернути увагу, що брак реального комунікативного досвіду особистості негативно впливає на розвиток здібностей соціального інтелекту. Це необхідно враховувати при підготовці майбутніх правоохоронців, яке відбувається в спеціальних умовах навчання та має певні обмеження щодо кола спілкування.

Література:

1. Баширов И. Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога : автореф. дис... канд. психол. наук. : спец. : 19.00.05 / Ильдар Фаритович Баширов - Москва, 2006. – 23 с.
2. Гильяно А. С., Ромашина Е. Ю. Неформальные молодежные организации и проблема социализации [Электронный ресурс] / А. С. Гильяно, Е. Ю. Ромашина // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. – 2012. - № 28. – С. 1184–1187. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/neformalnye-molodezhnye-organizatsii-i-problema-sotsializatsii>
3. Ляховець Л. О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис... канд. психол. наук. : спец. :19.00.05 / Лариса Олексіївна Ляховець – Чернігів, 2009 – 18 с.